Docnr6

From: Secretariaat <secretariaat@mensenrechten.nl>
Date: Thursday, October 22, 2026, 3:46 PM
To: "'postbus@eerstekamer.nl'" <postbus@eerstekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e @mensenrechten.nl>
Subject: Beleidsdebat Staat van de rechtsstaat

Attachments:
26-112-brief-eerste-kamer-beleidsdebat-staat-van-de-rechtsstaat.pdf

---

Geachte leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal,

Voor het beleidsdebat over de Staat van de rechtsstaat met Minister Van Weel en Staatssecretaris Van Bruggen, Justitie en Veiligheid, op 27 oktober 2026, brengt het College voor de Rechten van de Mens graag een aantal onderwerpen onder uw aandacht. Zie bijlage.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
Secretariaat

Werkdagen: Dinsdag, Woensdag en Donderdag

College voor
de Rechten
van de Mens

030 888 38 88 (algemeen)
www.mensenrechten.nl

Meld je aan voor onze maandelijkse nieuwsbrief
Volg ons op LinkedIn, Mastodon, Bluesky, Instagram en YouTube

College voor
de Rechten
van de Mens

Aan de leden van
Eerste Kamer der Staten-Generaal

Per e-mail: postbus@eerstekamer.nl

Postbus 16001
3500 DA Utrecht

Bezoekadres:
Kleinesingel 1-3
3572 CG Utrecht

5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e
info@mensenrechten.nl
www.mensenrechten.nl

Datum
22 oktober 2026
Ons kenmerk
2026/112/VZ/GT

Uw brief van
.
Uw kenmerk
.

Onderwerp Beleidsdebat Staat van de rechtsstaat

Geachte leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal,

Voor het beleidsdebat over de Staat van de rechtsstaat met Minister Van Weel en Staatssecretaris Van Bruggen, Justitie en Veiligheid, op 27 oktober 2026 brengt het College voor de Rechten van de Mens (hierna: het College) de volgende onderwerpen graag onder uw aandacht:

(1) constitutionele toetsing,
(2) realisatie van sociale rechten,
(3) ruimte voor tegenspraak en maatschappelijk middenveld, en
(4) een rechtsstaat voor iedereen, in het bijzonder de bescherming ervan in digitale tijden.

Ter verdieping verwijst het College per onderwerp naar eerdere publicaties over deze thema's, en doet suggesties voor inbreng in het debat. Een vergelijkbare brief wordt met Vaste Commissie Binnenlandse Zaken gedeeld t.b.v. het commissiedebat over grondwet en democratische rechtsstaat op diezelfde dag.

1 Constitutionele toetsing

Fundamentele rechten – verwoord in mensenrechtenverdragen, en het eerste hoofdstuk van onze Grondwet – bevatten de basisregels voor overheid, beschermen de inwoners en scheppen de voorwaarden voor ieder mens om aan de samenleving deel te nemen. **Constitutionele toetsing** is het sluitstuk van deze grondrechtenbescherming. Met vele deskundigen roept het College daarom op voortvarend voort te gaan om constitutionele toetsing in Nederland mogelijk te maken.

1.1 Suggestie voor inbreng

- Hoe staat het met de voortgang van het realiseren van constitutionele toetsing?

1.2 Verdieping

- Brief College inzake constitutionele toetsing, Commissiedebat constitutionele toetsing, 27 mei 2025.

2 Sociale rechten

Veel mensen maken zich zorgen over hun gezondheid, stijgende zorgkosten, een betaalbare plek om te wonen, en of zij hun kinderen kunnen blijven bieden wat zij nodig hebben. Dat ieder mens over voldoende voedsel beschikt, ergens kan wonen, indien nodig medische zorg krijgt en onderwijs kan volgen, zijn **sociale grondrechten:** de basisvoorwaarden om mee te kunnen doen aan de samenleving. Dit is de *voorwaardenscheppende kant*[1] van de rechtstaat. De betekenis van sociale grondrechten wordt vooral zichtbaar voor mensen in kwetsbare situaties.

De Nederlandse Grondwet en internationale verdragen kennen sociale grondrechten. Sociale rechten uit internationale verdragen hebben vaak géén rechtstreekse werking en wetgeving kan, zoals hierboven al is gememoreerd, niet rechtstreeks aan de Grondwet worden getoetst. Het College heeft altijd gewezen op de kunstmatigheid van het onderscheid tussen klassieke én sociale grondrechten.[2] Veel klassieke grondrechten brengen (even goed) actieve plichten voor de overheid mee. En zonder bescherming van sociale grondrechten ontbreken voor veel burgers voorwaarden om klassieke grondrechten te kunnen genieten. Ook los van de discussie over constitutionele toetsing wijst het College op belang dat **sociale grondrechten in de praktijk worden gerealiseerd.** De vraag is dan ook welke maatregelen het kabinet nu treft om sociale rechten in de praktijk te realiseren, met name voor kwetsbare groepen. Wat doen regering en parlement om huisvesting, toegankelijkheid van zorg en sociale zekerheid voor ieder mens te verzekeren, zodat de rechtsstaat voor iedereen werkt?

Als het gaat om voorwaarden om mee te doen, noemt het College hier specifiek ook de naleving van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (hierna: VN-verdrag handicap). Op veel terreinen (zoals werk, onderwijs, en huisvesting) kunnen **mensen met een beperking nog steeds niet volwaardig meedoen**. Het recht op gezondheid (artikel 25 VN-verdrag handicap), het recht op een behoorlijke levensstandaard en sociale bescherming (artikel 28) en het recht op zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij (artikel 19) zijn belangrijke (sociale) rechten voor mensen met een beperking. De overheid heeft de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat deze rechten worden gerealiseerd en mensen met een beperking ook kunnen profiteren van de bescherming van de rechtsstaat. Dat maakt een steviger positie van sociale rechten noodzakelijk.

---

[1] Staatscommissie rechtsstaat, De gebroken belofte van de rechtsstaat, Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger, 2024.
[2] Zie ook Raad voor de Rechtspraak, Zienswijze van de Rechtspraak op rechterlijke constitutionele toetsing, p. 3, Zienswijze van de Rechtspraak op rechterlijke constitutionele toetsing.

2.1 Suggestie voor inbreng

- Wil het kabinet doen om de *afdwingbaarheid* van sociale rechten versterken, ook concreet als het bijvoorbeeld gaat om huisvesting?
- Wat doet het kabinet om sociale rechten in de praktijk te realiseren, in het bijzonder voor de meest kwetsbare groepen?

2.2 Verdieping:

- Gespreksnotitie sociale rechten, Rondetafelbijeenkomst Vaste commissie voor Binnenlandse Zaken, februari 2025.
- Position paper, Inbreng voor de deskundigenbijeenkomst ter voorbereiding van het beleidsdebat Staat van de rechtsstaat, Eerste Kamercommissie voor J&V, februari 2025
- Position paper constitutionele toetsing, (inbreng voor rondetafelgesprek van de Vaste commissie voor Binnenlandse Zaken over Constitutionele toetsing, februari 2023).

3 Ruimte voor tegenspraak en het maatschappelijk middenveld

Veel Nederlanders maken vandaag de dag gebruik van hun recht van **demonstratie**. Deelnemen aan demonstraties is een directe manier voor burgers om mee te doen aan het publieke debat. Net als vrije en eerlijke verkiezingen, de vrijheid van gedachte en 'het vrije woord', is het recht op demonstratie onmisbaar in de democratie die Nederland moet koesteren. De vrijheid op demonstratie kent duidelijke grenzen. Onder het mom van een demonstratie geweld plegen, eigendommen vernielen, politici of medeburgers intimideren of anderen met feitelijke dwang de wil opleggen- dat alles schaadt de democratie. Burgemeesters en de politie hebben de verantwoordelijkheid bij demonstraties die grens te bewaken en in te grijpen als dat nodig is. Het College publiceerde onlangs een *position paper* waarin de democratie als de toetssteen van de demonstratievrijheid wordt neergezet. Een toetssteen waarmee demonstratierecht wordt beschermd, en tegelijkertijd omkaderd. Het College roept de wetgever op niet in een regelreflex te schieten bij incidenten rond demonstraties. Het bestaande instrumentarium biedt meestal al ruime mogelijkheden, mits de lokale capaciteit op orde is en werkinstructies duidelijk zijn. In november verschijnt de jaarrapportage 2025/2026 van het College over gegevensverzameling bij demonstraties en de gevolgen daarvan, waarin ook aanbevelingen zijn opgenomen in het licht van bovenstaande.

In Nederland kunnen we ook trots zijn op een groot aantal, diverse en florerende **maatschappelijke organisaties**. Vanuit deskundigheid of persoonlijke ervaringen nemen zij deel aan het publieke debat, houden politici en bestuurders met tegenspraak scherp, en maken het publiek bewust van maatschappelijke kwesties. Een assertief maatschappelijk middenveld hoort bij een levende democratie. Het College ziet echter met zorg een trend waarin de maatschappelijke ruimte in Nederland afneemt en tegenspraak minder wordt geduld, of zelfs ongewenst of verdacht wordt verklaard. Denk hierbij aan het opwerpen van drempels voor het voeren van rechtszaken in het algemeen belang. Het College wijst op de toevoegde waarde van bijvoorbeeld de rechtszaak tegen Meta over verslavende algoritmes op Instagram. Tegenspraak kan lastig zijn, ongelegen komen, en net als mensen kunnen maatschappelijke organisaties fouten maken. Dit mag echter geen reden zijn om tegenspraak te beknotten.

Tegenspraak mag worden tegengesproken. Dat is democratie bij uitstek. Voorstellen om maatschappelijke ruimte te beperken dienen onze democratie *niet*. Het College roept de wetgever op om tegenspraak van het maatschappelijk middenveld niet alleen te dulden, maar deze ruimte voor het maatschappelijk middenveld te verdedigen en te bevorderen, ongeacht de eigen politieke standpuntbepaling.

3.1 Suggestie voor inbreng

Pas democratie toe als toetssteen bij het bepalen van regels rond demonstratierecht, zoals de in de Wet openbare manifestaties, en bij voorstellen over gegevensverzameling. Vermijd politisering van het demonstratierecht. Kom gezamenlijk op voor het beschermen en faciliteren van democratische demonstraties, en bestrijd geweld, dwang en intimidatie onder het mom ervan, ongeacht politieke inhoud van de demonstratie.

Houd de ruimte voor maatschappelijke organisaties in het oog. Kom op voor maatschappelijke organisaties – ongeacht politieke richting of stroming – als deze worden geïntimideerd, verdacht gemaakt of tegengewerkt.

3.2 Verdieping:

- *Position paper*, 'Demonstraties omarmen als democratische uitingen', september 2026.
- Gespreksnotitie 'Inbreng voor het rondetafelgesprek Staat van de Rechtsstaat: Ruimte voor het maatschappelijk middenveld, mei 2026.
- Jaarrapportage 2024/2025: Tegenspraak onder druk, september 2025.
- *Position paper*, Inbreng voor de deskundigenbijeenkomst ter voorbereiding van het beleidsdebat Staat van de rechtsstaat, Eerste Kamercommissie voor J&V, februari 2025.

4 Een rechtsstaat voor iedereen

De rechtsstaat belooft ons rechtvaardigheid voor ieder mens op het Nederlandse grondgebied. Dat is de kern van artikel 1 van de Grondwet. Toch komt er in Nederland **nog te vaak discriminatie** voor. Tussen burgers onderling, op de arbeidsmarkt of door racistische online uitingen, maar ook door de overheid zelf; bijvoorbeeld door slecht doordachte risicoprofilering die wordt ingezet bij handhaving, die discriminerend uitpakt.

Het College pleit daarom voor een kaderwet voor risicoprofilering, waarin duidelijk is geregeld waaraan algoritmes op basis van profielen moeten voldoen voordat deze mogen worden ingezet. Ook toezicht als stok achter de deur kan hierin worden geregeld. Discriminatierisico's kunnen zich overal voordoen. Meer in het algemeen roept het College daarom overheden op om zichzelf door te lichten met de discriminatietoets van de Staatscommissie tegen discriminatie en racisme.

Het College ziet dat **toegenomen digitalisering onze rechtsstaat uitdaagt**. Waar technologie zich snel ontwikkelt en de focus van grote techbedrijven enkel op snelle ontwikkeling en winst lijkt te liggen, nemen de risico's op grondrechten, waaronder discriminatie, snel. Het is daarom noodzakelijk om gebruik van algoritmes en innovatie van nieuwe (AI-)toepassingen volgens Europese waarden in te vullen.

Hierbij is cruciaal dat Nederland en Europa digitale autonomie verwerven, en toezicht organiseert op AI – toezicht dat voorzien is van voldoende middelen zodat het kan doorpakken.

De snelle en ingrijpende technologische ontwikkelingen, zoals generatieve AI, Meta-brillen, en brede toepassing van algoritmes op allerlei vlakken van het leven, maken dat voor het behoud van de rechtsstaat ook gekeken moet worden naar de macht van bepaalde techbedrijven. Nederland en Europa voelen de druk die direct en indirect door deze partijen wordt gezet op het ongereguleerd laten van hun grote speelruimte. Het College mist doortastend optreden om de Nederlandse en Europese samenlevingen te beschermen tegen de ontwrichtende werking van verslavende algoritmes en (buitenlandse) informatiemanipulatie online.

Het College vraagt ten slotte aandacht voor gelijke bescherming van mensenrechten in Caribisch Nederland. Verschillende verdragen die in Europees Nederlands gelden, zijn daar (nog) niet van kracht. Dat geldt behalve voor het VN-verdrag handicap ook voor het Verdrag van Istanboel inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Wat het College betreft is deze ongelijke bescherming van universele mensenrechten niet uit te leggen.

4.1 Suggestie voor inbreng

- Wat doet het kabinet voor doeltreffende bescherming tegen digitale bedreigingen van de rechtsstaat? Welke middelen stelt het kabinet ter beschikking voor het toezicht op het gebruik van kunstmatige intelligentie, met name waar dit gebruik hoge risico's met zich brengt?
- Hoe kan worden voorkomen dat voorgenomen noodzakelijke EU-regelgeving ter bescherming van burgers wordt afgezwakt waar het gaat om AI, algoritmes en online platforms?
- Wat is de Nederlandse strategie als belangrijke EU-regelgeving op dit gebied dreigt te worden afgezwakt?
- Wanneer zullen het VN-Verdrag Handicap en het Verdrag van Istanbul inzake geweld tegen vrouwen ook gaan gelden voor Caribisch Nederland?

4.2 Verdieping:

- Position Paper: verplichte vermelding én uitleg bij gebruik algoritmes door overheid.
- Zorgen over Omnibus-AI Europese Unie.
- Pleidooi voor VN Verdrag Handicap en Verdrag van Istanbul op Caribisch Nederland (inbreng College bij de Commissie van VWS september 2026)
- Brief aan de vaste commissie voor Binnenlandse zaken inzake een Kaderwet risicoprofilering.

College voor
de Rechten
van de Mens

Tot nadere toelichting van deze punten is het College, zoals altijd, graag bereid. U kunt hiervoor contact opnemen met 5.1.2.e via 5.1.2.e @mensenrechten.nl of 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Rick Lawson
Voorzitter